

translocation of folk dance to the stage, out of its natural environment and function. The Czechoslovak Ethnographic Exhibition in Prague (1895) was a great milestone in this respect. The chapter “Constituting of Ethno-Choreology (within the European Context)” is followed by the chapter “The Personality of Zdenka Jelínková”. The chapter “On the Ways of Folk Dance”, which is the core of the book, brings an overview of dance collections and Zdenka Jelínková’s experience from her fieldwork, supplemented by archival documents, in particular ethnographic areas of Moravia and Silesia.

Martina Pavlicová, the author of the publication, completes the studies with her own comments, she puts them into a wider context of the contemporary research into music and dance (which is, among other things, connected with the handed-down form of contemporary folk dances within the folklore movement), she supplies notes from the literature as well as experience from her own fieldwork. The book documents how the local regional music and dance tradition became a base for the modern folklore movement, especially after the Second World War – for example in Strážnice where a famous international folklore festival has taken place since 1946. The book also defines common features within the ethnographic areas: homogenous dance material, style, elements of music accompaniment, their lifetime and ability to survive in dance tradition etc. The book includes the bibliography of Zdenka Jelínková’s works, and the photo-documentation which depicts the significant bearers of dance and music traditions with whom the researcher cooperated. Through her research work and her educational, methodological and choreographic activities, Zdenka Jelínková helped form the dance repertoire of several existing folklore ensembles in Moravia and Silesia.

Klára Cisaríková

Спорна суседства и пракса враћања града натраг својим становницима: случај кварта Савамала у Београду.

Извештај са теренске праксе студента Института за етнологију и културну антропологију Јагелонског универзитета у Кракову

У мају 2017. године, током безмало двонедељног боравка у Београду у оквиру етнографских теренских вежби, покушали смо да се бавимо питањима спорног суседства и пракса враћања града натраг својим становницима. Тема није случајно одабрана. Желели смо да изблиза осмотримо градски простор Београда који је последних година постало поприште динамичних промена које за собом повлаче сукобљавање различитих система вредности и различитих интересних група.

Поред интензивираних проширивања и модернизације града, процеса који нису до краја базирани на тежњи за очувањем континуитета његове културно-историјске специфичности, промене се такође могу уочити у начинима организовања и искоришћавања јавног простора. Трансформација јавног простора често је узрокована адаптацијама, реконструкцијама или ревитализацијама појединих квартава, што повлачи за собом неизбежно уклањање слојева прошлости, нарације и сећања друштвених група који тај квартал насељавају.

Пројектовању и планирању центара и централних градских простора често није претходило јавни дијалог са њиховим становницима. Одсуство демократског учешћа у одлукама које се тичу запоседања квартова резултира мобилисањем становништва и покушајем враћања контроле над градом.

Кључни појмови, неопходни за описивање и разумевање динамичних процеса промена у градском простору у савременом контексту, јесу ревитализација и гентрификација. Док појму гентрификације приписујемо идеолошки призив и политичко значење повезано са протоком идеја, људи и капитала, термин ревитализација пак третирамо као блажи процес. Па ипак, ревитализација често није лишена идеолошке димензије, и упркос чињеници да она треба да ублажи гентрификацију, не можемо да заборавимо на њену често класну и неолибералну димензију. Оба појма означавају пре свега задирање извесне врсте појава повезаних са премештањем становништва и капитала, и у многим случајевима они се повезују са свесно вођеном политиком градске власти. Те тенденције додатно појачава процес деиндустријализације, услед чега је раднички слој градског становништва изгубио послове, а тиме и могућност да користи сопствено окружење и његов развој. Прогресивни процеси ревитализације и гентрификације, изузев просторне димензије, манифестују се на барем три нивоа: економском, друштвеном и културном. С једне стране, градски простор третира се као форма акумулације капитала светских економија које су једна другој конкурентне. Мегаинвестиције, чак и на нивоу мањих активности једног кварта, откривају проток глобалног капитала. Од друге половине XX века могу се такође приметити тенденције насељавања мобилне и космополитиске креативне класе у запуштеним и напуштеним централним деловима града. Ради се о класи која манифестује одређене културне вредности и у старим, искљученим деловима града реализује сопствене стратегије. Класна и културна димензија ревитализације и гентрификације омогућава уочавање односа између глобалних процеса и локалног идентитета, дубоко укореењеног у појединачним местима.

Упркос томе што ревитализација и гентрификација, као и отпор према њима нису у довољној мери опште појаве, увек их је потребно анализирати имајући у виду локалне условљености и економске, друштвене и политичке контексте.

Пажња нашег истраживања била је усмерена пре свега на квартал Сававала, који се годинама у водичима по Београду наводи као један од центара културног живота престонице и место сусретања креативних људи. Промоцији кварта иду на руку њена специфична архитектура, као и бројни клубови, алтернативна места окупљања, галерије и уметнички пројекти лоцирани у напуштеним просторима некадашњих предузећа и фабрика. Тај осебујни вид „ренесансе“ која траје више година потиснуо је, међутим, некадашњи имиџ радничког насеља и често је искључивао локалну заједницу из јавног простора који му припада. Присуство хипстера, страних туриста и студената допринело је промени карактера овог кварта. Пројекат „Београд на води“ започет 2014. године представља заједничку опасност, како за нове суседе, тако и за старе житеље насеља. План овог пројекта обухватио је поменути простор, а пројекат је плод иницијативе политичких елита Србије, спонзорисан из фондова страних инвеститора, и његов циљ треба да буде ревитализација пејзажа и унапређење привреде града Београда. Грандиозан архитектонски пројекат комплекса апартмана, хотела, пословних и тржних центара изазива гнев и отпор грађана који су остали искључени из консултација

везаних за овако планирану ревитализацију града. Пресељавање становика, рушење зграда, политика насиља, као и тежња за класним поделама, подстакле су и ослободиле праксе грађанског отпора, које су, у начелу, постала редовна појава, те неодојиви елемент стварности српске престонице. С друге стране, појављују се гласови подршке за пројекат неолиберализације јавног простора који ће од Београда начинити глобални град и туристички центар Европе.

У оквирима теренских етнографских вежби примењивали смо различите методе: суделујући вид опсервације, дубинске интервјуе и неформалне разговоре (подупрте анализом јавног дискурса - информативни материјал, интернет странице), пратећи шире контексте процеса повезаних са пројектом „Београд на води“. Поред тога трудили смо се да поменуте процесе посматрамо кроз објектив камере, користећи је као још једно оруђе за опис и запис нашег боравка „на терену“.

За време боравка у Београду студенти су, како појединачно тако и у малим истраживачким групама, реализовали своје мини-пројекте, проблематизујући различита питања повезана са спорним суседством и праксама враћања града својим становницима. У наставку ћемо укратко приказати неколико таквих пројеката.

Просторне димензије друштвених пракси у индивидуалним биографијама бивших и садашњих житеља Савамале, као и симболичне и просторне границе кварта (Адријана Крисјак / Adriana Krysiak).

За време теренских вежби у Београду тражила сам границе кварта Савамала, како физичке, тако и симболичке, и испитивала сам на који начин Савамала функционише у представама житеља (тренутних и некадашњих). Савамалу сам упознала у самосталним шетњама, дуж административних граница, тражећи разлике или посебне одлике, и у друштву житеља, спроводећи тзв. експлоративне шетње. То ми је омогућило вишечулно искуство простора, осећај и откривање свакодневног живота притајеног у двориштима кућа. Упознавала сам индивидуалне исповести житеља, њихову свакодневицу, и саму Савамалу њиховим очима, премештала сам се заједно са њима утабаним путевима. Посматрајући праксе корисника простора и датих му функција, те њихов утицај на крајолик кварта, откривала сам да ли, и на који начин повлаче вертикалну границу између горњег нивоа (власнички поседи и њихова архитектонска репрезентација) и доњег нивоа (занатске радње и мали станови, куће некадашњих радника). Пратећи симболичке границе кварта, упознавала сам представе о њему и значења која су му приписивана. Говорећи о Савамали, не можемо заобићи њену прошлост радничког и занатског кварта, мале занатске радње које су годинама биле заштитни знак, те препознатљив елемент овог дела града. До данас се на овој локацији могу пронаћи кројачке, јорганџијске радње, сајџинице, посластичарнице, разне бакланице и дућани. У представама некадашњих и садашњих житеља постоји изразита подела између Савамале и квартова који се с њом граниче. Пратећи их за време шетњи, слушајући њихове приче и документујући путем фотографије, бележећи места која су ми показивали и која су памтили, покушала сам да створим менталне и уједно алтернативне мапе житеља кварта Савамала.

Медијски и грађански дискурси везани за архитектонски пројекат „Београд на води“ (Камил Миколајчик / *Kamil Mikołajczuk*)

„Београд на води“ је, с једне стране, инвестиција импозантних димензија – у економском и архитектонском смислу. С друге стране, тај подухват садржи у себи огроман симболички потенцијал употребљив у креирању многих локалних, а и глобалних дискурса. За време мојих истраживања покушавао сам да пратим више пунктова који се односе на тај пројекат, што подразумева и њихов симболички слој, као и наративну конструкцију. Током времена је дошло до продубљивања проблема, услед чега је избило на површину мноштво питања као што су: комуникација између градске власти и житеља, односи и узајамна перцепција „суседа“ кварта, или дискурс политичке природе о медијима и њиховој „веродостојности“. Сама изградња тог великог стамбено-услужног комплекса процес је који не само што мења карактер кварта Савалама, него и урушава просторно-симболичну хијерархију читавог града. Активности које се базирају на изградњи „самодовољног дела града“ – како то формулишу инвеститори и координатори тог пројекта, изазива испољавање и јачање извесних друштвених механизма. Пример за то представља реакција становника Београда на појаву „просторне промене“ која се, начелно гледајући, одвија у револуционарним, неочекиваним оквирима, а не постепено. Наредни аспект који фигурира у различитим друштвеним дискурсима повезаним са том инвестицијом јесте широко схваћена гентрификација и њене различите димензије. Превасходно је то економска димензија и њене гломазне размере, имајући у виду суочавање и судар са дубоком и деценијама дугом рецесијом српске државе. Код житеља града то буди амбивалентна осећања у вези са начинима коришћења јавних средстава. Следећи аспект тиче се промене састава снага и друштвених класа у простору овога кварта. Пројекат који је намењен економски надаре ситуираном слоју људи, не само што искључује дотадашњу радничку класу и њихове „нове“ суседе који последњих година представљају, у најопштијем смислу, креативну класу, него такође искључује и већину становника Београда.

Праксе и стратегије отпора у градском простору, сценарији и реквизити коришћени у протестима (Амелија Рајевска, Зофија Заборовска / *Amelia Rajewska, Zofia Zaborowska*)

Политичка, друштвена и економска ситуација у Србији изазива житеље града да прибегавају различитим видовима друштвеног отпора. Један од повода за изражавање незадовољства јесте урбанистички план гентрификације Савамале, у вези са којим грађани нису консултовани. Наредни повод за испољавање протеста и неслагања због ове искључености, били су такође и резултати последњих председничких избора у Србији. Захтеви за враћањем града грађанима проширили су се на заштиту права радника, просвету, здравство, поштене изборе, слободу медија и децентрализацију власти, као и транспарентни рад владе. Праксе отпора попримиле су форму масовних демонстрација у организацији невладине иницијативе под називом „Не да(ви)мо Београд“, као и свакодневних, спонтаних сусрета грађана, неповезаних ниједним покретом или пак организацијом (велики број чине студенти и учесници протеста деведесетих година). За време нашег боравка у Београду већину времена проводили смо у друштву учесника протеста који своје неслагање са постојећим стањем ствари „инсценирају“ на улици, дакле,

у простору резервисаном за свакодневни „спектакл власти“. Јавни простор у Србији добија одлике позоришне сцене на којој се увек игра једна иста представа у којој своје учешће понављају власти које имају доминацију, и грађани који ту доминацију трпе. Посматрале смо и истраживале не само сценарије самих протеста, него и реквизите од симболичног значаја, редовни пратећи асортиман који прати протестне маршеве.

Праксе становања у околностима дефинисаним као стање дуготрајне привремености на примеру избеглица у кварту Савамала (Кишиштоф Ханкус, Марџин Матеја, Паулина Пилипјук / Krzysztof Hankus, Marcin Mateja, Paulina Pilipiuk)

Простор између две станице, железничке и аутобуске, у београдском кварту Савамала током двадесетак месеци био је „дом“ за готово хиљаду избеглица и миграната (углавном из Пакистана, Афганистана и Сирије). Од септембра 2016. године у напуштеним и девастираним постиндустријским магацинима предузећа „Железнице Србије“, ти привремени становници покушавали су да организују своју провизорну свакодневицу. Уз помоћ волонтера или уз подршку малобројних житеља Београда успели су да саграде аутономни простор, и упркос суровим условима живота називали су то својом кућом. Бараке непреграђене зидовима нису им сметале да у њима имају своје собе; ту су, затим, заједничка кухиња и купатило, физерски салон и место за молитву. Учење језика, плесне радионице, филмске пројекције, заједничке акције уређивања простора или кувања оброка, која су становници барака делили са локалним бескућницима, или пак такмичења у крикету – постали су део њихове свакодневнице. За време нашег боравка у Београду посматрали смо праксе које су предузимале избеглице и мигранти: на који су начин у тако дуготрајном и тешко решивом “лимбо” стању налазили средства и могућности да и даље мисле о свом „дому“, о томе да га „праве“. Били смо сведоци уништавања те привремености која је непомерно трајала неколико месеци. Простор који су сквотовали мигранти и избеглице налазио се на градилишту пројекта гентрификације Савамале – „Београд на води“, пројекта који буди многе контроверзе. Дотадашњи становници барака, међутим, нису били једини који су у последње време искусили принудно исељавање због реализације пројекта. Принудном исељењу (у овом случају премештање у колективне центре за смештај избеглица), противиле су се у овом случају такође и малобројне српске породице које насељавају будуће градилиште.

...

Ово су само нека од питања у вези са урбанистичким пројектом „Београд на води“ која су млади истраживачи из Кракова покушали да реконструишу путем опсервације, разговора са становницима Београда, али и кроз бројне дискусије у оквиру истраживачке групе на тему личног доживљаја те проживљавања сваког дана проведеног на терену. Сарадња је резултурала у томе да је из више „властитих терена“ створен један заједнички, посматран са више гледишта, а који су млади истраживачи заједнички и индивидуално препознавали, проблематизовали и проживљавали.

Посебна захвалност за подршку и драгоцене савете припадају др Мирослави Лукић-Крстановић из Етнографског института САНУ.

Ситуација у Београду, као и у многим другим градовима у свету, условљава постављање неколико принципијелних питања: на чему се базира „оживљавање“ града? Када град престаје да припада својим житељима? На који начин грађани могу у већој мери да учествују у креирању судбине свога града? У којој мери ново суседство препознаје вредност, снагу и улогу становника који годинама насељавају одређене делове града? На концу, којој мери је могуће интегрисање разних друштвено-економских класа у односу на повећану опасност од мегаинвестиција?

Magdalena Sztandara